

Rodney Stark

VALS GETUIGENIS

De waarheid achter
(anti-) katholieke mythen

uitgeverij
Betsaida
's-Hertogenbosch

Inhoud

Inleiding: Tegenover eminente dwepers	11
1. Zonden van antisemitisme	19
<i>De uitvinding van het antisemitisme</i>	21
<i>Een vroeg godsdienstig conflict</i>	25
<i>De Kerk en antisemitische aanvallen</i>	30
<i>Moslims en joden</i>	38
<i>Het elfde gebod</i>	41
<i>'Hitlers paus'</i>	43
<i>Conclusie</i>	49
2. De verboden Evangelies	53
<i>Conclusie</i>	69
3. Vervolging van de tolerante heidenen	73
<i>Constantijn heroverwogen</i>	78
<i>De dwaasheid van Julianus</i>	83
<i>Vervolging en koppigheid</i>	85
<i>De neergang van het heidendom</i>	89
<i>Assimilatie</i>	91
<i>Conclusie</i>	94
4. De donkere eeuwen worden opgelegd	99
<i>De mythe van de donkere eeuwen</i>	102
<i>Vooruitgang in technologie</i>	104
<i>Morele vooruitgang</i>	108
<i>Vooruitgang in hoge cultuur</i>	109
<i>De mythe van de Renaissance</i>	113
<i>De mythe van de wereldse Verlichting</i>	115

VALS GETUIGENIS

<i>Theologie, rede en vooruitgang</i>	115
<i>Conclusie</i>	120
5. Op kruistocht om land, buit en bekeerlingen	125
<i>Provocaties</i>	130
<i>Economische aspecten van de kruistochten</i>	135
<i>Waarom ze gingen</i>	136
<i>De kruisvaardersrijken</i>	139
<i>'Oorlogsmisdaden' van kruisvaarders</i>	143
<i>De herontdekking van de kruistochten</i>	148
<i>Conclusie</i>	150
6. Monsters van de Inquisitie	155
<i>Genoeg!</i>	157
<i>Doden</i>	159
<i>Foltering</i>	160
<i>Hekserij</i>	161
<i>Ketterij</i>	167
<i>Morisken</i>	170
<i>Lutheranen</i>	171
<i>Seksualiteit</i>	172
<i>Boekverbranding</i>	174
<i>Conclusie</i>	174
7. Wetenschappelijke ketterijen	179
<i>Het streven naar kennis</i>	180
<i>Theologie en natuurfilosofie</i>	181
<i>Uitvinding van de universiteiten</i>	184
<i>De weg naar de wetenschappelijke revolutie</i>	189
<i>De wetenschap wordt volwassen</i>	198
<i>'Verlichte' geleerden</i>	199
<i>Protestantisme</i>	201
<i>Waarom Engeland?</i>	203
<i>De godsdienstige oorsprong van de wetenschap</i>	205
<i>Wat te zeggen van Galileo?</i>	210
<i>Conclusie</i>	214
8. Gezegend zij de slavernij	217
<i>Pauselijk verzet tegen de slavernij</i>	218
<i>Slavencodices</i>	224

INHOUD

<i>De jezuitisch - indiaanse beschaving</i>	230
<i>Conclusie</i>	233
9. Heilig autoriteitsdenken	239
<i>Twee Kerken</i>	241
<i>Over wereldlijke heersers</i>	244
<i>Philosophes van de 'Verlichting' en linksradicale godsdienshaters</i>	247
<i>Franse revolutionairen en de Kerk (1789-99)</i>	249
<i>Om Rusland goddeloos te maken</i>	254
<i>De Spaanse Burgeroorlog</i>	257
<i>Conclusie</i>	261
10. Protestantse moderniteit	265
<i>Hervorming en vrijheden</i>	265
<i>Weber en het kapitalisme</i>	268
<i>Over het kapitalisme</i>	270
<i>De opkomst van het 'godsdienschtig kapitalisme'</i>	273
<i>De deugden van werk en soberheid</i>	279
<i>Kapitalisme en theologische vooruitgang</i>	281
<i>Kapitalistische stadstaten</i>	286
<i>Conclusie</i>	288
Naschrift	293
Bibliografie en aanbevolen lezing	295

Inleiding

Tegenover eminente dwepers

Terwijl ik opgroeide als een Amerikaanse protestant met intellectuele pretenties, vroeg ik me altijd af waarom katholieken zo'n drukte maakten om *Columbus Day*. Zagen zij dan niet de ironie van het feit dat ofschoon Columbus een katholiek was, zijn ontdekkingsreis werd uitgevoerd tegen de hardnekkige weerstand van rooms katholieke prelaten in, die bijbels bewijs aanhaalden dat de aarde plat was en dat iedere poging om Azië te bereiken door naar het Westen te zeilen, tot gevolg zou hebben dat de schepen van de rand van de wereld af zouden vallen?

Iedereen wist dat van de katholieken en Columbus. We leerden het niet alleen op school; het verhaal van Columbus die bewees dat de aarde rond was, werd ook in films verteld, in stukken op Broadway¹ en zelfs in populaire liedjes². En toch waren ze er, elke twaalfde oktober: grote groepen ridders van Columbus, vergezeld door priesters, die paradeerden voor de viering van de aankomst van de 'Grote Zeevaarder' in de Nieuwe Wereld. Hoe absurd.

En hoe verbijsterend om vele jaren later te ontdekken dat het hele verhaal, waarom katholieke raadgevers tegen Columbus ingingen, een leugen was.³

¹ Russell, 1997.

² Zie Ira Gershwin's teksten van *They all Laughed*: 'Ze lachten allemaal Christoffel Columbus uit, toen hij zei dat de wereld rond was; ze lachten allemaal toen Edison geluid opnam'.

³ Russell, 1997.

Tegen de vijftiende eeuw (en vele eeuwen daarvóór) wist iedere ontwikkelde Europeaan, met inbegrip van rooms katholieke prelaten, dat de aarde rond was. De weerstand die Columbus tegenkwam, ging niet over de vorm van de aarde, maar over het feit dat hij volkomen fout zat ten aanzien van de omtrek van de wereldbol. Hij schatte dat de afstand van de Canarische Eilanden tot Japan ongeveer 4.300 kilometer bedroeg. In werkelijkheid is het 23.000 kilometer. Zijn klerikale opposanten hadden weet van de werkelijke afstand en waren tegen zijn reis vanwege het feit dat Columbus en zijn mannen allemaal op zee zouden sterven. Als het westelijk halfrond er niet was geweest – en niemand wist dat het bestond – dan zouden de *Niña*, *Pinta* en *Santa Maria* ook van de aarde zijn gevallen, want iedereen aan boord zou zijn gestorven van dorst en honger.

Verbazend genoeg was er geen verwijzing naar het feit dat Columbus moest bewijzen dat de aarde rond was, niet in zijn eigen logboek en evenmin in het boek van zijn zoon: *De Geschiedenis van de Admiraal*. Het verhaal was onbekend tot meer dan driehonderd jaar later, toen het opdook in een biografie van Columbus, uitgegeven in 1828. De schrijver, Washington Irving (1783-1859), staat vooral bekend om zijn fictie – in *De legende van Sleepy Hollow* presenteerde hij de Onthoofde Ruiters⁴. Ofschoon de vertelling over Columbus en de platte aarde evengoed verzonnen was, bracht Irving het als een feit. Vrijwel onmiddellijk werd het verhaal innig gekoesterd door historici die zo zeker waren van de slechtheid en de domheid van de rooms katholieke Kerk dat zij geen behoefte voelden om een extra bevestiging te zoeken, hoewel sommigen van hen moeten hebben beseft dat het verhaal uit het niets kwam. Hoe dan ook, zó kwam de traditie dat Columbus bewees dat de aarde rond was in alle leerboeken te staan.

In de tijd van Washington Irving was dit een geijkt patroon, toen heel wat schandelijke verdraaiingen en leugens in de historische canon waren binnengekomen, met het zegel van eminente wetenschappelijke goedkeuring, zo lang ze maar ongunstig oordeelden over de katholieke Kerk (bedenk dat aan katholieken tot 1871

⁴ Ibid.

de toegang geweigerd werd tot Oxford en Cambridge, en dat sommige Amerikaanse colleges hen toentertijd evenmin toelieten). Helaas bleven heel wat van deze even valse antikatholieke beschuldigingen, anders dan het Columbusverhaal, een erkend deel van het westerse historische erfgoed. Trouwens, uit een onderzoek van Oostenrijkse en Duitse leerboeken dat in 2009 werd uitgevoerd, bleek dat de onwaarheid over Columbus en de platte aarde in die landen nog steeds werd onderwezen.⁵

Het begon allemaal met de Europese oorlogen die voortkwamen uit de Hervorming, die protestanten tegen katholieken opzette en miljoenen levens kostte, waarbij Spanje opkwam als de belangrijkste katholieke macht. Als reactie daarop voerden Brittannië en Holland hevige propagandacampagnes die de Spanjaarden afschilderden als bloeddorstige en fanatieke barbaren. De voortreffelijke mediëvist Jeffrey Burton Russell legde uit: ‘Ontelbare boeken en pamfletten stroomden van de noordelijke drukpersen: ze beschuldigden het Spaanse rijk van onmenselijke slechtheid en verschrikkelijke wreedheden (...) Spanje werd weggezet als een oord van duisternis, onwetendheid en kwaad.’⁶ Ter zake kundige moderne wetenschappers verwerpen deze boosaardige voorstelling niet alleen, ze hebben haar zelfs een naam gegeven: de ‘Zwarte Legende’.⁷ Desondanks blijft deze indruk van Spanje en de Spaanse katholieken springlevend in onze cultuur – het enkel maar noemen van de ‘Spaanse Inquisitie’ roept walging en woede op.

Maar het waren niet alleen boze protestanten die deze verhaaltjes uitvonden en koesterden. Veel van de leugens die in de volgende hoofdstukken worden behandeld, werden krachtig gesteund door antigodsdienstige schrijvers, vooral tijdens de zogenaamde Verlichting, wier werk alleen door de vingers werd gezien omdat het beschouwd werd als antikatholiek, eerder dan wat het werkelijk was – ofschoon de laatste tijd dergelijke schrijvers hun ongodsdienstigheid hebben geëtaled met hun verachting voor het

⁵ Bernard, 2014.

⁶ Russell, 2003, 30.

⁷ Maltby, 1971, 4.

katholicisme.⁸ Maar in zijn tijd zou Edward Gibbon (1737-1794) zeker in grote moeilijkheden zijn geraakt als de bitter antigodsdienstige opvattingen die hij verwoordde in *De geschiedenis van het verval en de ondergang van het Romeinse Rijk* niet ten onrechte werden gezien als enkel toegepast op het rooms katholicisme. Maar omdat in de dagen van het Romeinse Rijk de katholieke Kerk de enige christelijke Kerk was, namen Gibbons lezers aan dat zijn aanvallen specifiek op het katholicisme waren gericht, en niet op de godsdienst in het algemeen.

Ofschoon Gibbons een van de allereerste ‘eminente dwepers’ was, is hij in voortreffelijk gezelschap – de lijst van gevierde antikatholieke wetenschappers (sommige van hen nog in leven) is best lang. We zullen er tientallen tegenkomen in de volgende hoofdstukken, enkele van hen vele malen. Erger nog, in de laatste jaren zijn sommige van de kwaadwilligste bijdragen aan de antikatholieke geschiedenis geleverd door vervreemde katholieken, van wie vele voormalige seminaristen, ex-priesters of uitgetreden zusters, zoals John Cornwell, James Carroll en Karen Armstrong. Gewoonlijk worden aanvallen die opkomen bij overlopers van een bepaalde groep, met enige omzichtigheid bekeken. Maar aanvallen op de Kerk door ‘afvallige’ katholieken worden algemeen gezien als daardoor extra betrouwbaar!

Hoe dan ook, mocht u eraan twijfelen dat uw kennis van de westerse geschiedenis vervormd is door het werk van deze eminente dwepers, bekijk dan of u een van de volgende beweringen gelooft:

- De katholieke Kerk zette aan tot en nam actief deel aan bijna twee millennia van antisemitisch geweld, met als rechtvaardiging dat de joden verantwoordelijk waren voor de kruisiging, totdat het Tweede Vaticaans Concilie dat leerstuk beschaamd moest intrekken in 1965. Maar de katholieke Kerk heeft zich nog steeds niet rouwmoedig betoond voor het feit dat paus Pius XII terecht bekendstaat als ‘Hitlers paus’.

⁸ Zie Dawkins, 2006; Sagan, 1996.

INLEIDING

- Pas kortgeleden kwamen we op de hoogte van opmerkelijk verlichte christelijke evangeliën, lang geleden verboden door klein-geestige katholieke prelaten.
- Toen ze eenmaal aan de macht waren als de officiële Kerk van Rome, vervolgden de christenen snel en bruto het heidendom tot het niet meer bestond.
- De val van Rome en de opkomst van het christendom verhaastten de neergang van Europa in een millennium van onwetendheid en terugval. Deze donkere eeuwen duurden tot de Renaissance / Verlichting, toen seculiere wetenschappers door de eeuwen van katholieke barrières tegen de rede heenbraken.
- n gang gezet door de paus waren de kruistochten nog maar het eerste bloedige hoofdstuk in de geschiedenis van niet uitgelokt en brutaal Europees kolonialisme.
- De Spaanse Inquisitie martelde en vermoordde grote aantallen onschuldige mensen vanwege ‘verzonnen’ misdaden, zoals hekserij en godslastering.
- De katholieke Kerk vreesde en vervolgde wetenschappers, zoals de zaak Galileo duidelijk maakt. Daarom deed de wetenschappelijke ‘revolutie’ zich vooral voor in protestantse samenlevingen, omdat alleen daar de katholieke Kerk het onafhankelijk denken niet kon onderdrukken.
- Omdat de katholieke Kerk volkomen op haar gemak was met de slavernij, deed zij niets om de invoering ervan in de Nieuwe Wereld tegen te gaan of haar menselijker te maken.
- Tot zeer kort geleden vatte men de katholieke kijk op de ideale staat samen in de zin: ‘het goddelijke recht van de koningen’. Dientengevolge heeft de Kerk zich heftig verzet tegen elke poging om liberaler regeringen te vormen, terwijl ze gretig dictators steunde.
- Het was de protestantse Hervorming die de beteugelende katholieke greep op vooruitgang verbrak en die het kapitalisme, de godsdienstvrijheid en de moderne wereld inluidde.

Elk van deze beweringen maakt deel uit van de algemene cultuur, breed aanvaard en vaak herhaald. Maar ze zijn allemaal vals en vele zijn precies tegengesteld aan de waarheid. Er zal een hoofd-

stuk gewijd worden aan een samenvatting van recente herhalingen van elk van deze beweringen en aan het bewijs dat elk ervan zeer zeker vals is.

Het lijkt op zijn plaats om erop te wijzen dat ik niet op weg ging om vanaf het begin dit boek te schrijven. Maar tijdens het schrijven van verschillende andere boeken over middeleeuwse geschiedenis⁹ en over het vroege christendom¹⁰ kwam ik steeds ernstige verdraaiingen tegen die wortelden in duidelijk antikatholicisme – de schrijvers drukten vaak expliciet hun haat uit jegens de Kerk. Nadat ik in deze eerdere boeken terzijdes had geschreven over veel van de voorbeelden die ik hierboven heb opgesomd, besloot ik tenslotte dat het thema van de onderscheiden antikatholieke geschiedenis te belangrijk is en zijn consequenties te vérgaand om het te laten bij deze verspreide weerleggingen. Daarom verzamelde en herzag ik mijn eerdere argumentaties, breidde ze wezenlijk uit en voegde er nieuwe aan toe. Op deze manier heb ik niet geprobeerd de kerkgeschiedenis ‘wit te wassen’. In dezelfde eerdere boeken heb ik tamelijk uitvoerig geschreven over zaken als corrupte clerus, brutale aanvallen op ‘kettters’ en over recentere misdaden en tekortkomingen van de Kerk, zoals het vergoelijken van pedofiele priesters en de verdwaasde verdediging van bevrijdingstheologie. Maar ongeacht het belang dat men hecht aan deze negatieve aspecten van de kerkgeschiedenis, dat rechtvaardigt nog niet de bovenmatige overdrijvingen, valse beschuldigingen en het openlijke bedrog die worden aangepakt in de hoofdstukken die volgen. Geconfronteerd met deze enorme literatuur van leugens nam ik de woorden ter harte van Garrett Mattingly (1900-1962) van de Columbia Universiteit: ‘Het doet er voor de doden ook helemaal niet toe of zij gerechtigheid ondervinden uit handen van de opeenvolgende generaties. Maar voor de levenden zou gerechtigheid doen – hoe laat ook – ertoe moeten doen’.¹¹

U vraagt zich misschien af waarom ze blijven bestaan, als dit no-toire onwaarheden zijn? Ten dele omdat ze elkaar wederzijds ó

⁹ Stark, 2001, 2003, 2005 en 2014.

¹⁰ Stark, 1996, 2006 en 2011.

¹¹ Mattingly, 1959, 375

versterken en zó diep in onze gemeenschappelijke cultuur zijn geworteld dat het onmogelijk schijnt dat ze *niet* waar zijn. Je neemt gemakkelijk aan dat in onze ‘verlichte’ tijden deze aanspraken zeker al lang geleden zouden zijn verworpen als ze vals waren. Ik moet bekennen dat, toen ik voor het eerst de bewering tegenkwam dat de Spaanse Inquisitie niet alleen heel weinig bloed vergoot maar dat zij vooral een kracht was die gematigdheid en rechtvaardigheid bevorderde, ik dat verwierp als weer zo’n exercitie in zonderling, aandacht zoekend revisionisme. Bij verder onderzoek was ik verbijsterd, toen ik ontdekte dat het, onder andere, in feite de Inquisitie was die voorkwam dat de moorddadige heksensrijgekte, die in het grootste deel van Europa bloeide gedurende de zestiende en zeventiende eeuw, zich verspreidde naar Spanje en Italië. In plaats van heksen te verbranden, lieten de inquisiteurs enkele mensen ophangen omdat zij heksen hadden verbrand.

Wees er zeker van dat u niet wordt gevraagd mij op mijn woord te geloven bij deze weerleggingen. Soms heb ik grondig onderzoek gedaan om een van deze onechte antikatholieke aanspraken omver te werpen, en in die gevallen documenteer ik mijn bevindingen zo volledig dat iedereen ze kan nagaan. Maar in de meeste gevallen doe ik eenvoudig verslag van de heersende visie onder erkende deskundigen. Helaas blijven de meeste van deze deskundigen, ofschoon ze vaak mopperen omdat een bepaald antikatholiek verzinsel voortleeft, alleen voor elkaar schrijven en nemen zij niet de moeite om hun kennis te delen met het grote lezende publiek – de Columbusmythe bleef tientallen jaren in de leerboeken en de populaire cultuur staan, nadat wetenschappers hem hadden teruggebracht tot zijn bedrieglijke oorsprongen.¹² Ik heb het op me genomen om het werk van deze briljante wetenschappers in brede kring beschikbaar te maken, terwijl ik met zorg hun werk citeer en volledig erken – korte biografieën van mensen met belangrijke inbreng zullen in ieder hoofdstuk gepresenteerd worden. Tenslotte: ik ben geen rooms katholiek en ik heb dit boek niet geschreven ter verdediging van de Kerk. Ik heb het geschreven ter verdediging van de geschiedenis.

¹² Russell, 1997